

УДК 377: 356.13

А. Ю. МАЛЬЦЕВ,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

У статті висвітлено організацію, порядок та особливості проведення занять з використанням тренінгових технологій для підготовки фахівців з питань здійснення прикордонного контролю.

Ключові слова: *інтерактивні методи навчання, тренінгові технології, підготовка фахівців, прикордонний контроль.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Значне зростання обсягу завдань, що їх розв'язує Державна прикордонна служба України на шляхах міжнародного сполучення, приводить до ускладнення процесів управління оперативно-службовою діяльністю, істотно змінює характер діяльності керівного складу органів охорони державного кордону, відділів прикордонної служби і вимагає якісних змін у підготовці персоналу, який залучається до здійснення прикордонного контролю. Коло необхідних прикордоннику професійних знань, умінь та навичок надзвичайно розширилося, а вимоги щодо рівня їх сформованості стали жорсткішими.

Забезпечення відповідності зазначеним вимогам здійснюється під час підготовки та перепідготовки таких фахівців у навчальних центрах Державної прикордонної служби України. Очевидно, що без застосування сучасних форм та методів неможливо досягти високої ефективності такого навчання. З урахуванням специфіки професійної діяльності, а саме постійної кому-

нікації з великою кількістю людей, що перетинають державний кордон у пунктах пропуску, доцільним є активне використання інтерактивних методів навчання. Як свідчить практика, гарні результати професійної підготовки фахівців з питань прикордонного контролю спостерігаються завдяки використанню тренінгових технологій у процесі їх навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Сучасною теорією і практикою накопичено багатий досвід щодо розуміння інтерактивних методів навчання [1–4]. Над розробкою інтерактивного навчання у вітчизняній педагогіці, а також висвітленням його особливостей працювали В. Євдокимов [5], О. Пометун [6], Р. Реванс [7], А. Панченков [8] та ін. Розгляд різних наукових позицій щодо розуміння сутності інтерактивного навчання дозволяє стверджувати, що існують спільні та відмінні погляди фахівців у баченні активізації навчальної діяльності студентів (курсантів), проте всі дослідники однозначно виділяють спільну ознаку інтерактивного навчання – значення міжособистісної взаємодії, що робить сам процес навчання продуктивнішим. Протягом останніх років з'явилося багато досліджень, присвячених розробці тренінгових занять (А. Прутченков, Є. Сидоренко, А. Ситніков, М. Смульсон), а також використанню тренінгових технологій у навчально-виховному процесі (С. Макшанов, А. Панфілова, С. Харін). Проте окремі дослідження щодо використання тренінгових технологій у процесі підготовки фахівців прикордонного контролю не проводилися.

Метою статті є висвітлення методики проведення занять з використанням тренінгових технологій у процесі підготовки фахівців прикордонного контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація інтерактивного навчання у навчальних закладах Державної прикордонної служби України передбачає моделювання ситуацій, що виникають у ході виконання службових обов'язків прикордонниками; використання рольових ігор; спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин ситуації тощо.

Сучасна модель випускника вищого військового навчального закладу вимагає від майбутнього офіцера-прикордонника наявності таких навичок: творчо мислити, розуміти сутність предметів та явищ, осмислювати ідеї та концепції, у результаті чого відшукувати потрібну інформацію, творчо її інтерпретувати та застосовувати в конкретних умовах. Саме цьому і сприяють інтерактивні методи навчання.

Навчання з використанням тренінгових технологій дають можливість збільшити відсоток засвоєння матеріалу завдяки активній взаємодії їх учасників. Як прикладу в контексті нашого дослідження розглянемо організацію проведення інтерактивних тренінгів, які апробовані та проводяться в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Метою цих інтерактивних тренінгів є підготовка фахівців з виявлення викрадених автомобільних транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон.

Підготовка слухачів та курсантів проводиться на підставі положень міждержавних угод з питань пропуску через кордон, законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, відомчих і міжвідомчих нормативно-правових документів, що регламентують питання перевірки автомобільних транспортних засобів з метою виявлення викрадених у Державній прикордонній службі України, а також досвіду Європейських експертів у сфері виявлення викраденого автотранспорту.

Навчання за тренінговими технологіями призначені надати відповідним спеціалістам суму теоретичних знань і практичних навичок зі спеціальної підготовки для подальшої роботи щодо перевірки автомобільних транспортних засобів у пунктах пропуску з метою виявлення викрадених.

Для відпрацювання тематики інтерактивного тренінгу передбачається три робочих дні (18 навчальних годин).

Для більш якісного відпрацювання тематики занять навчальна група повинна нараховувати не більше 20–25 слухачів. Заняття проводяться у навчальній аудиторії з використанням спеціалізованого програмного забезпечення.

Основна увага приділяється практичним вправам, ситуаційному моделюванню дій та визначенню лінії поведінки прикордонників під час виявлення викрадених автомобільних транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон.

Застосування аудіо-, відео-, візуальних та спеціальних технічних засобів має на меті якнайкращу підготовку до роботи, яка пов'язана з оглядом автомобільних транспортних засобів під час проведення заходів контролю другої лінії.

Для більшої наочності та кращого засвоєння матеріалу, що вивчається, при проведенні теоретичних і практичних занять широко застосовуються технічні засоби навчання, комп'ютери та необхідне програмне забезпечення, навчальні відеофільми, зразки дійсних і підроблених реєстраційних до-

кументів автомобільних транспортних засобів, спеціальні технічні засоби для перевірки ідентифікаційних номерів та маркування окремих деталей автомобілів на першій і другій лінії контролю тощо.

Основою проведення практичної частини тренінгу з курсантами є залучення до проведення занять фахівців експертно-криміналістичного центру МРЕВ ДАІ УМВС України, що ефективно впливає на практичну підготовку майбутніх спеціалістів та сприяє максимальній адаптації курсантів до реальних умов професійної діяльності.

У процесі тренінгової підготовки можна використовувати всі методи навчання: словесні (розповідь, дискусія, пояснення, бесіда, міні-лекції), наочні (демонстрація, показ операцій і процесів, спостереження) і практичні. Найчастіше застосовуються такі методи [9, с. 130]:

міні-лекція (використовується для доведення теоретичних положень);

демонстрація (використовується для доведення нового матеріалу шляхом комбінування вербальних і невербальних знань);

проблемно-орієнтовна дискусія (використовується для пошуку шляхів правильного вирішення проблеми шляхом обміну між учасниками тренінгу інформацією та ідеями);

індивідуальне завдання (дозволяє учасникам тренінгу самостійно вирішувати проблеми, здійснювати самооцінку);

ситуаційне завдання (використовується для прийняття учасниками тренінгу рішення щодо ситуації, наближеної до реальних подій, що виникають під час професійної діяльності);

тестування (застосовується для отримання кількісної оцінки знань);

презентація (застосовується для представлення результатів роботи групи, виконання індивідуального завдання шляхом виступу перед аудиторією) тощо.

Для обґрунтування програми навчання з використанням тренінгових технологій необхідно здійснити діагностику дефіциту важливих для навчання способів поведінки; здійснити відбір методів, що найбільше сприяють цілям заняття; провести оцінювання програми навчання.

Аналіз потреби в тренінгу та формування його цілей передбачає необхідність чіткого формулювання завдань, що повинні будуть уміти виконувати учасники навчання після його закінчення.

Оцінка ефективності занять за тренінговими технологіями, визначення результатів досягнення цілей передбачає визначення ступеня ліквідації

дефіциту знань, умінь і навичок за результатами аналізу потреби в навчанні. Сутність оцінки ефективності занять за тренінговими технологіями полягає в порівнянні рівня знань, умінь і навичок учасників до та після тренінгу. Саме тому на початку та наприкінці тренінгу необхідно передбачити тестування.

Підготовка та проведення занять з використанням тренінгових технологій структурно складаються з таких етапів:

- 1) планування;
- 2) підготовка;
- 3) виконання;
- 4) оцінка;
- 5) аудит.

Розглянемо зазначені етапи детальніше.

Етап планування має важливе значення, оскільки на цьому етапі здійснюється аналіз потреби в тренінгу, склад цільової групи учасників та наявних обмежень.

При плануванні необхідно також здійснити оцінку здібностей та інших характеристик цільової аудиторії. Аналіз існуючих обмежень включає умови проведення тренінгу: тривалість тренінгу, місце і час його проведення, матеріальні ресурси, необхідність залучення інших спеціалістів тощо.

Етап підготовки обумовлюється професійною майстерністю викладача і потребує від нього вирішення таких завдань: розробки програми тренінгу; підготовки необхідних матеріалів та допоміжних засобів; залучення у разі необхідності інших спеціалістів; підготовки приміщень і технічного обладнання; самопідготовки викладача.

При розробці програми навчальних занять з використанням тренінгових технологій необхідно враховувати наявні обмеження, а саме час і місце проведення, наявність необхідних засобів та обладнання тощо.

Програма підготовки поділяється на такі основні частини:

1. Вступна частина. У цій частині викладачу необхідно сформулювати цілі та завдання тренінгу, виконання яких сприятиме досягненню необхідних результатів (використання методів активізації роботи учасників і методів введення в тему, а саме мотивації та актуалізації наявних знань тих хто, навчається).

2. Основна частина, яка включає такі обов'язкові елементи, як теоретична частина, практична діяльність, огляд ключових положень та оцінка (використання методів викладення нового навчального матеріалу):

а) теоретична частина. Ця частина передбачає усний виклад нового навчального матеріалу викладачем із використанням мультимедійної презентації, відеопрезентації. При цьому учасники тренінгу можуть задавати запитання та брати участь в обговореннях;

б) практична діяльність є обов'язковим елементом занять з використанням тренінгових технологій, у ході яких учасники тренінгу виконують певні завдання, вправи, розглядають ситуації, пов'язані із практичною діяльністю, виконують певні ролі. Головною умовою практичної діяльності є відповідність вправ і завдань конкретним випадкам з реальної практики;

в) огляд ключових пунктів слід проводити після кожного елементу. Цей компонент заняття відіграє важливу роль щодо закріплення засвоєних знань;

г) оцінка. Даний елемент застосовується для отримання даних щодо ефективності програми тренінгу та отримання зворотного зв'язку.

3. Заключна частина передбачає проведення остаточного оцінювання рівня засвоєння навчального матеріалу, підбиття підсумків, визначення завдань для подальшого самостійного відпрацювання (використання методів систематизації та узагальнення вивченого).

Важливим питанням підготовки є забезпечення необхідними допоміжними засобами, до яких належать:

1. Роздатковий матеріал. Це короткий інформаційний текстовий блок на окремому аркуші паперу, який може мати вигляд таблиць, схем, тестів тощо. Роздатковий матеріал поділяється на навчальний (навчальна інформація у текстовій і графічній формі), документальний (нормативно-правові документи) та нормативний (бланки або зразки документів). Такі допоміжні засоби необхідно підготувати завчасно.

2. Мультимедійна презентація (слайди) застосовується для демонстрації ключової термінології, цифр, схем, діаграм тощо.

3. Дошка для відображення текстової та графічної інформації.

4. Фліпчарт – блок аркушів паперу великого розміру, які кріпляться на стенді. Його зручно використовувати для написання ключових понять і графічних блоків, потреба у яких може виникати впродовж усього тренінгу.

5. Інструментарій оцінювання, що містить анкети з питаннями щодо змісту тренінгу, його тривалості, інтенсивності та відповідності очікуванням, якості роздаткового матеріалу, стилю викладання та майстерності педагога тощо.

Окрім підготовки самого викладача, до проведення занять необхідно готувати й приміщення, де він буде проходити, а також обладнання, що буде застосовуватися. Найбільш зручним приміщенням для проведення інтерактивного тренінгу є велика аудиторія, де можна вільно змінювати розташування столів та стільців (у вигляді кола, півкола, літери “П” тощо).

Етап виконання передбачає встановлення та підтримання сприятливої атмосфери під час тренінгу, безпосередньо проведення самого тренінгу, моніторинг процесу навчання.

На початку інтерактивного тренінгу важливо передбачити вправи, які налаштують його учасників на позитивну та плідну роботу, сприятимуть їх зближенню. Викладачу слід спланувати вправи, що допоможуть визначити очікування персоналу від участі в тренінгу. Основними характерними рисами мікроклімату в групі повинна бути взаємоповага учасників тренінгу та тренера; співробітництво, а не суперництво; підтримка, а не критика або оцінка.

Моніторинг процесу – це спостереження під час тренінгу за процесами, що відбуваються в групі, та вжиття, у разі необхідності, належних заходів з метою коригування таких процесів. Для здійснення моніторингу тренеру слід постійно порівнювати цілі тренінгу із досягнутими результатами. Важливе значення має практика опитування учасників на завершальному етапі тренінгу.

Під час етапу оцінки тренер обов’язково повинен проаналізувати й оцінити результати тренінгу шляхом проведення опитування за допомогою анкет та тестів для визначення показників прогресу учасників, а також з метою визначення оцінки якості тренінгу та роботи тренера учасниками.

Забезпечення зворотного зв’язку між тренером і учасниками тренінгу є обов’язковою умовою для підвищення його ефективності. Зворотний зв’язок дозволяє учасникам тренінгу отримувати інформацію про те, які їх дії дозволили досягти необхідного рівня виконання завдань та які дії цьому заважали.

Моніторинг результатів передбачає спільний з учасниками розбір результатів та удосконалення алгоритму проведення тренінгу. Це здійснюється за допомогою різного роду опитувальників, усних або письмових тестів.

Етап аудиту – це проведення детальної експертизи конкретної програми тренінгу, яка здійснюється з метою перевірки дотримання усіх вимог під час розробки та впровадження такої програми.

Аудит тренінгу складається з таких етапів: ознайомлення, опитування учасників, аудит програми, опитування тренера, дії за результатами аудиту.

Висновки. Запропонована методика використання тренінгових технологій у процесі підготовки фахівців прикордонного контролю дозволить забезпечити системний підхід до його підготовки, що сприятиме підвищенню його якості й ефективності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі можуть бути спрямовані на розробку окремих методичних прийомів, які доцільно використовувати на різних етапах проведення інтерактивного тренінгу для підготовки фахівців-прикордонників з метою досягнення його високої ефективності.

Список використаної літератури

1. Балицкая И. В. Интерактивные методы обучения и воспитания в системе образования США : монография / И. В. Балицкая. – Южно-Сахалинск : СахГУ, 2004. – 108 с.
2. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. – 208 с.
3. Димарчук Т. В. Застосування інтерактивних методів при вивченні економіки / Т. В. Димарчук // Економіка. – 2006. – №11. – С. 19–22.
4. Добрынина Т. Н. Педагогические условия применения интерактивных форм обучения в педагогическом вузе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. Н. Добрынина. – Новосибирск, 2003. – 196 с.
5. Євдокимов О. В. Нові педагогічні технології організації навчання студентів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Євдокимов. – Харків, 1997. – 181 с.
6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К. : Вид-во А. С. К., 2004. – 192 с.
7. Revans R. WebSite: “Interactive learning technologies” [Online]. – Режим доступу : <http://www.intel-cintes.ru/Magazin/index2.htm>
8. Панченков А. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивного навчання : метод. посіб. / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. – К. : А. П. Н., 2003. – 72 с.
9. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник / Сисоева С. О. ; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К. : ВД “ЕКМО”, 2011. – 324 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Войцехівський О. Л.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2013.

Мальцев А. Ю. Методика проведения занятий с применением тренинговых технологий при подготовке специалистов по вопросам пограничного контроля

В статье освещена организация, порядок и особенности проведения занятий с использованием тренинговых технологий для подготовки специалистов по вопросам осуществления пограничного контроля в пунктах пропуска через государственную границу.

Ключевые слова: *интерактивные методы обучения, тренинговые технологии, подготовка специалистов, пограничный контроль.*

Maltsev A. Yu. Methods of conducting of lessons by means of training technologies while training of border control experts

The article highlights the organization, order and peculiarities of carrying out of lessons using training technologies while training border control experts.

Keywords: *interactive methods of training, training technologies, training of experts, border control.*